

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РІВНЯ ТРИВОЖНОСТІ ТА МОТИВАЦІЇ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Хорошун В. В., Губа Н. О.

ВСТУП

Воєнний стан, в якому перебуває наша країна з 24 лютого 2022 року, до того пандемія COVID-19 змінили темп та ритм життя у всіх сферах, у тому числі і в освітній. Це спонукало заклади вищої освіти відповідно до урядових розпоряджень перевести освітній процес на дистанційну форму, що уможливило забезпечити принцип безперервної освіти і здатність задовольнити постійно зростаючий попит на знання в інформаційному суспільстві в умовах сьогодення. Це, у свою чергу, кардинально змінило спосіб та умови отримання знань студентами. Такі істотні зміни у житті студентів неодмінно вплинули на стан їх психічного здоров'я. Постійне перебування у ситуації невизначеності провокують виникнення емоційного дисбалансу, страхів, тривожності та негативно впливають на мотивацію до навчання.

Ця проблема для науки не є новою, але наразі вона дуже актуальна. Великий внесок у розвиток теоретичних і практичних аспектів дослідження теми мотивації стали експерименти Елтона Мейо, праці Фредеріка Тейлора, теорії за Абрагамом Маслоу, Фредеріком Герцбергом, Лоулерем Портером, Дуглас Мак-Грегором та іншими. Вивчали мотиваційну складову як компонент навчальної діяльності, такі українські науковці, як Пророк Н.В., Левченко Т.І., Бондар Л.В., Максименко С.Д., Кудріна Т.С., Макаренко Н.М., Третяк О.М., Толоч Д.В., Ковальова О.В. та інші.

Внутрішні чинники, що впливають на мотивацію, наприклад, виникнення тривожності досліджували такі вітчизняні і зарубіжні вчені: Блохіна І.О., Сидоренко Ж.В., Барабашук Г.В., Хом'як А.О., С. Гроф, К. Роджерс, Г. Салліван, Б. Філіпс, К. Горні та інші.

Разом з тим, безпосередньо взаємозв'язок рівня тривожності та мотивації навчання студентів, незважаючи на актуальність, не досліджувався цілісно і не ставав предметом спеціального вивчення науковців. Тому метою дослідження є – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити взаємозв'язок рівня тривожності та мотивації навчання студентів під час воєнного стану.

Дослідження психологічної літератури, присвяченої проблемі мотивації показує, що мотивація виступає, як одна із центральних проблем сфери психології. Все це відбувається через вивчення впродовж навчальної діяльності досліджень та теорій відомих авторів, які часто торкаються питання мотивів та активності людини. Відповідно,

навчальна діяльність посідає першочергове місце у мотиваційній будові, адже мотиви, що стосуються навчання при набутті індивідуальністю досвіду є першими, що підсилюють нашу активність до певного роду діяльності.

З позиції методології мотивація складна психологічна проблема, яка включає в себе не лише мотивацію, але й мотиви, потреби, інтереси, прагнення, переконання, установки, ситуативні фактори та ін.¹

Дуже цікавий та важливий погляд на взаємозв'язок мети і мотивів діяльності висловив у своїх працях *Максименко С. Д.*: «Мета – це те, до чого прагне людина, для чого вона працює, за що бореться, чого хоче досягти в своїй діяльності. Без мети не може бути свідомої діяльності. Життя тільки в того красиве й сильне, хто весь час прагне до певної мети. Як тільки зникає мета, воно стає безбарвним, непривабливим»².

Відповідно до визначення *Максименко С. Д.*, мотив – це внутрішній рушій, що спонукає людину до діяльності. Мотиви діяльності та поведінки людини генетично пов'язані з її органічними та культурними потребами, в яких людина відчуває необхідність. Потреби породжують інтереси, тобто спрямованість особистості на певні об'єкти з метою пізнати і опанувати їх³.

Питання мотивації студентів є актуальною, оскільки у цьому віці (17-22 роки) продовжує формуватися особистість людини. Мотивація є сукупністю зовнішніх та внутрішніх рушійних сил, які спонукають людину до діяльності та надають їй спрямованість, яка орієнтована на досягнення певної мети⁴. Розвиток позитивної навчальної мотивації у студентів є умовою особистісного розвитку та ефективної професійної підготовки.

Актуальні проблеми мотивації студентів до дистанційного навчання у вищих закладах освіти в умовах воєнного стану пов'язані з високим ступенем тривожності, який може існувати в освітньому процесі, через загрози та ризики, що тягне за собою вторгнення Російської Федерації в Україну.

У нинішніх умовах у викладачів та студентів дещо перемістився фокус уваги з академічних успіхів на підтримку і нормалізацію психічного стану. Дослідження проблеми мотивації студентів показує, що вона була не завжди високою при дистанційній чи змішаній формі і

¹ Занюк С.С. Психологія мотивації : навч. посібник. Київ : Либідь, 2002. 371 с.

² Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія : навч. посібник. Київ : МАУП, 2000. 256 с.

³ Максименко С.Д. Особистість як суб'єкт подолання кризових ситуацій : психологічна теорія і практика: монографія / за ред. С.Д. Максименка, С.Б. Кузікової, В.Л. Зливкова. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2017. 540 с.

⁴ Бондар Л.В. Особливості мотивації навчальної діяльності студентів – майбутніх практичних психологів. URL: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/viewFile/12459/16832>.

в час іншої кризи – COVID-19, але воєнні дії внесли ще більші свої негативні корективи. Тому робота науковців, викладачів, адміністраторів та психологів повинна бути направлена на підвищення мотивації студентів. Нинішня ситуація негативно позначається на психічному здоров'ї та поведінці студентів, на їх здатності засвоювати, опрацьовувати, критично мислити. Тривога впливає на увагу, пам'ять, на здатність зосереджуватись.

Феномен тривожності перебував і перебуває у колі наукових інтересів багато відомих зарубіжних науковців: З. Фройд, К. Горні, Е. Фромм, Р. Мей, Г. Айзенк, Ч. Спілбергер та інші.

Більшість дослідників дотримуються спільної думки стосовно того, що тривожність – індивідуально-психологічна особливість, яка виявляється в схильності людини до переживання стану тривоги при очікуванні несприятливого розвитку подій⁵. Безпосередньо, такої думки і українські психологи, які присвятили свої роботи вивченню цього явища (С.М. Томчук, Є.М. Калюжна, О.О. Халік, І.І. Стрілецька, І.А. Ясточкіна та ін.).

І. Блохіна серед детермінант тривожності у відповідності до нової соціальної ситуації розвитку та провідної діяльності виділяє наступні:

- велике навчальне навантаження (надмірна кількість інформації, ненормований навчальний день і т.ін.);

- емоційні перенапруження та нервові виснаження, особливо в період сесії; велика кількість матеріалу, який треба вивчити; дефіцит часу;

- дефіцит спілкування з друзями;

- зміни розпорядку дня;

- багато самостійної роботи;

- непристосованість організму до великих психічних навантажень;

- незбалансоване поєднання навчання і відпочинку;

- слабкість організму до навколишніх впливів тощо.

Феномен тривожності має складну психологічну природу. Використовуючи функціональний підхід до вивчення проблеми тривоги, тривожність визначається як складний процес, що містить когнітивні та афективні реакції в ситуації, що об'єктивно оцінюється особистістю як потенційно небезпечна. Психологічні причини виникнення та формування тривожності у студентів напряму пов'язані з віковими, індивідуально-психологічними та соціальними особливостями.

З метою дослідити взаємозв'язок рівня тривожності та мотивації навчання студентів під час воєнного стану було проведено емпіричне дослідження, учасниками якого стали студенти 1-4 курсів, віком від

⁵ Блохіна І.О. Психологічні причини виникнення тривожності у студентів. Науковий журнал «Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія». 2021, Вип. 4. С. 82-87.

17 до 21 року, 15 хлопців і 5 дівчат. Методики були проведені в онлайн форматі. Всі респонденти мали достатню кількість часу для ретельного проходження методик. Всі учасники експерименту навчаються в Національному Запорізькому університеті і знаходяться на дистанційному навчанні.

Основними етапами емпіричного дослідження стали:

1-й етап був спрямований на вивчення й теоретичний аналіз проблеми дослідження, підбір психодіагностичних методів. Обрані методи, критерії математичної обробки даних. Серед використаних методів дослідження: теоретичні методи аналізу та синтезу, інтерпретації та узагальнення; емпіричні: методи математичної статистики. Для проведення дослідження використано методики:

1) Шкала тривожності (шкала Тейлора, адаптація М.М. Пейсахова)⁶.

2) Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса⁷.

2-й етап – організація та проведення дослідження. Проведено короткий інструктаж досліджуваним, після чого респонденти отримали через пошту документ Microsoft Word з методиками та інструкцію до них, в документі була описана кожна техніка. В файлі не потрібно було вказувати конфіденційні дані, адже методики цього не вимагають.

3-й етап – обробка результатів дослідження передбачала проведення первинної обробки вихідних даних щодо кожного методу, компонування матеріалу, введення даних у таблиці та графічне представлення результатів. Далі були проведені розрахунки для пошуку кореляцій між шкалами з використанням критеріїв математичної обробки даних, результати записувались у таблиці.

4-й етап – інтерпретація отриманих результатів та їх оформлення. На цьому етапі дані були структуровані та інтерпретовані за кожною з обраних методик. Всі статистично значущі показники інтерпретувались відповідно до опису шкал, наведених у використовуваних методах.

За результатами емпіричного дослідження нами виявлено високий рівень тривоги у студентів при дистанційному навчанні. Так шкалою тривожності (Тейлора, адаптація М. Пейсахова), лише у 5% респондентів (1 людина) низький рівень тривоги (табл. 1) та (рис. 1).

За даними таблиці 1 більшість респондентів (25%) та (45%) мали рівень тривожності вищий за середній. Студенти можуть відчувати такі симптоми на психологічному рівні як посилений страх або занепокоєння, дратівливість, тривожне очікування поганого. Також, дискомфорт в спілкуванні з іншими: батьками, одногрупниками,

⁶ Шкала Тейлора, адаптація М.М. Пейсахова URL: https://psi-school-one.at.ua/load/dopolnitelnoe_menju/diagnostichni_ji_material/.

⁷ Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса. URL: <https://stud.com.ua/17007/menedzhment/>.

друзями. В дистанційному навчанні тривожність може проявлятися в проблемах зі сном, труднощі з концентрацією. На фізіологічному рівні має відображення у головних болях, тремтінні у м'язах, постійній втомі.

Таблиця 1

Розподіл респондентів за рівнем тривоги та відтворення результатів у відсотках

Рівень тривоги	Розподіл респондентів	Відсоткове співвідношення
Низький	1	5%
Нижче середнього	2	10%
Середній	3	15%
Вище середнього	5	25%
Високий	9	45%

Інші 5 %, 10 % та 15% досліджуваних мають середній або низький рівень тривожності, що говорить про їх виражений спокій, вони не сприймають загрози своєму здоров'ю. Такий результат свідчить, що ці студенти спокійні, вважають, що особисто у них немає причин турбуватися про своє життя та подразливі чинники. У них не виявлена емоційна тривога, що спричиняє тривожність, тому звичайне занепокоєння для них проходить легше ніж для тривожних людей.

Рівень тривоги

Рис. 1. Відсотковий розподіл респондентів за рівнем тривожності

За методикою діагностики особистості на мотивацію до успіху (Т. Елерса). Так виявлено, що у студентів низька мотивація до успіху (10 респондентів), що становить 50% від усіх студентів які проходили методіку. Результати зазначені у (табл. 2) та (рис. 2.).

Якісний розподіл за рівнем мотивації до успіху, наведений на рисунку 2, відповідно до якого можна констатувати, що більше половини, а саме, 50% учасників методики мають рівень мотивації нижче середнього. Останні результати методики за якою 25% середній рівень мотивації та 25% помірковано високий рівень, свідчать про здатність студентів і їх бажання до покращення свого життя та можливість пристосування до нових умов, таких як дистанційне навчання або висока кількість завдань. Також зазначимо їх зможу у подоланні таких негативних психологічних чинників як тривожність.

Таблиця 2

Розподіл респондентів за рівнем мотивації до успіху та відтворення результатів у відсотках

Рівень мотивації	Розподіл респондентів	Відсоткове співвідношення
Низький	6	30%
Нижче середнього	4	20%
Середній	5	25%
Вище середнього	5	25%
Високий	0	0%

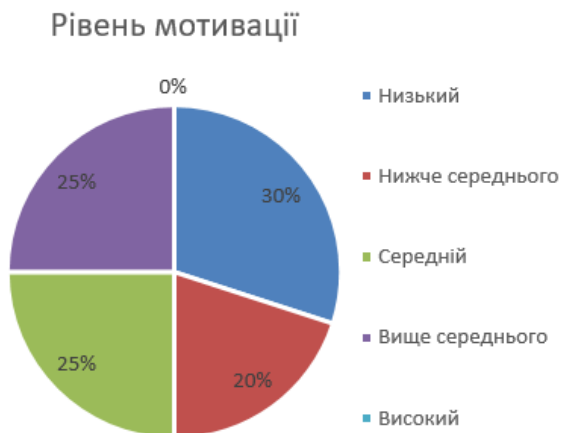

Рис. 2. Відсотковий розподіл респондентів за рівнем мотивації до успіху

Кореляційний аналіз зроблено за результатами методики діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса та методики тривожності (Тейлора, адаптація М. Пейсахова) (рис. 3). Для визначення кореляції побудовано дві змінні X та Y. Змінна X за результатами методики діагностики особистості на мотивацію, а змінна Y за результатами оцінки тривожності.

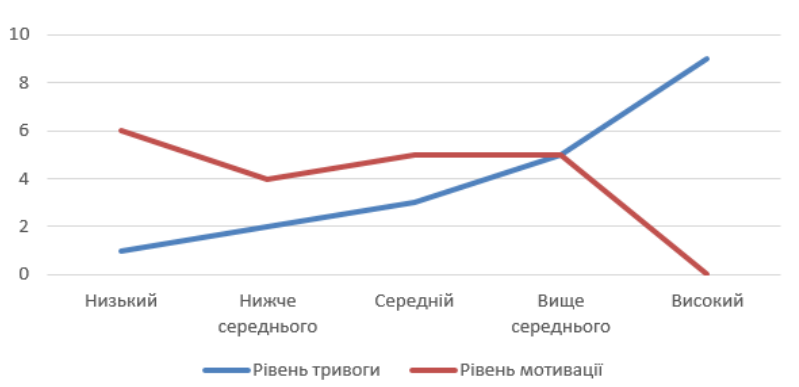

Рис. 3. Співвідношення рівня тривожності з рівнем мотивації студентів

Використана лінійна кореляція за Пірсоном. Провівши кореляцію ми отримали значення $= -0,90372$, що за абсолютним значенням є близьким до 1 і показує тісну обернену залежність та доводить теорію. Задля наочності показників побудована точкова діаграма отриманих результатів, за методикою кореляції Пірсона (рис. 4).

Потрібно перевірити отриманий результат для цього зазначимо довірливий інтеграл який буде таким же навіть якщо зібрати нову вибірку. Тому, застосовано критерій Фішера і підраховано похибку. Похибка становить $= 0,242535625$. Щоб визначити саме межі кореляції зроблено зворотне перетворення $z \geq r$. Визначено, за підрахунками, що якщо обрати нову вибірку респондентів результат кореляції буде коливатися від $= 0,715428771$ до $0,931331279$. Значення наближенні до 1 і таким чином доведено гіпотезу, що існує зв'язок рівня тривожності та мотивації навчання студентів під час воєнного стану.

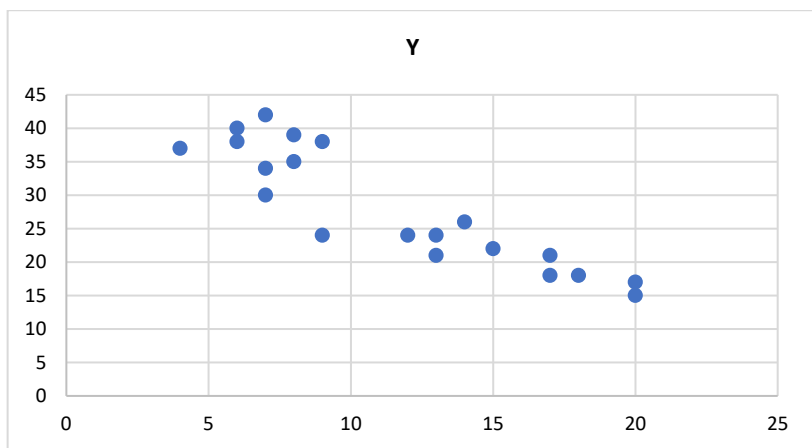

Рис. 4. Точкова діаграма розсіювання за Пірсоном

ВИСНОВКИ

Отже, у роботі проведено психологічні методики, описано результати, наведено таблиці, рисунки для схематичного відображення отриманих результатів за проведеними методиками. Визначено гіпотезу, що на зниження мотивації студентів до навчання під час воєнного стану впливає високий рівень тривожності. Задля її доведення, проведено кореляцію на основі отриманих результатів за Пірсоном. Отримані результати близькі до 1, що підтверджує гіпотезу, що існує зв'язок рівня ситуаційної тривожності та мотивації навчання студентів під час воєнного стану.

АНОТАЦІЯ

Робота присвячена актуальним питанням дослідження взаємозв'язку рівня тривожності та мотивації навчання студентів під час воєнного стану. Теоретична гіпотеза дослідження полягає у припущенні про те, що на зниження мотивації студентів до навчання впливає високий рівень ситуаційної тривожності, обумовлені воєнним станом. Проведено теоретичний аналіз понять «мотив» та «мотивація» у психологічній літературі. Розкрито актуальні проблеми мотивації студентів до навчання в умовах воєнного стану. Досліджено психологічні причини виникнення тривожності у студентів, як внутрішнього фактору, що впливає на мотивацію до навчання. Емпірично досліджено взаємозв'язок рівня тривожності та мотивації навчання студентів під час воєнного стану.

Література

1. Занюк С.С. Психологія мотивації : навч. посібник. Київ : Либідь, 2002. 371 с.
2. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія : навч. посібник. Київ : МАУП, 2000. 256 с.
3. Максименко С.Д. Особистість як суб'єкт подолання кризових ситуацій : психологічна теорія і практика: монографія / за ред. С.Д. Максименка, С.Б. Кузікової, В.Л. Зливкова. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2017. 540 с.
4. Бондар Л.В. Особливості мотивації навчальної діяльності студентів – майбутніх практичних психологів. URL: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/viewFile/12459/16832>.
5. Блохіна І.О. Психологічні причини виникнення тривожності у студентів. *Науковий журнал «Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія»*. 2021, Вип. 4. С. 82-87.
6. Шкала Тейлора, адаптація М.М. Пейсахова URL: https://psi-school-one.at.ua/load/dopolnitelnoe_menju/diagnostichniji_material/.
7. Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса. URL: <https://stud.com.ua/17007/menedzhment/>.

Information about the authors:

Khoroshun Viktoriia Vasylivna,

PhD in Economics, Associate Professor,
Master's student at the Department of Psychology,
Zaporizhzhia National University
Gogol str., 118, Zaporizhzhia, 69600, Ukraine

Guba Nataliia Oleksandrivna,

PhD in Psychology, Associate Professor,
Head of the Department of Psychology
Zaporizhzhia National University
Gogol str., 118, Zaporizhzhia, 69600, Ukraine